

RIIGIKOHUS

Riigikohtu praktika kriminaalasjades

september-detsember 2020

Riigikohtu praktika ülevaade

Marin Sedman

analüütik

Kaisa Tiru

peaspetsialist

Gertrud Ojavee

praktikant

Tartu

2021

Sisukord

1. STATISTILINE ÜLEVAADE	3
2. RIIGIKOHTU PRAKTIKA.....	4
2.1. MATERIAALÕIGUS	4
2.1.1. Juriidilise isiku vastutus kuriteost osavõtu eest (1-17-3371/311)	4
2.1.2. Enamohtlik tagajärg (1-20-4729/25).....	4
2.1.3. Eluaegse vangistusega karistatud isiku vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise eeldused (1-15-400/52).....	5
2.1.4. Süüteoga saadud vara konfiskeerimine (1-20-3925/21 ja 1-20-3926/24).....	6
2.1.5. Lühimenetluses vangistusega karistatud isiku ennetähtaegse vabastamise formaalsed eeldused (1-15-10026/166).....	7
2.1.6. Välisriigi juhtimisõiguse tõendamise ja välisriigi juhiloa vahetamine Eesti juhiloa vastu (4-20-758/27)	7
2.1.7. Toimingupiirangu kohaldumise erisus ERJK liikmetele (4-20-1259/16).....	7
2.2. MENETLUSÕIGUS.....	9
2.2.1. Kohtuliku arutamise avalikkus (1-17-9149/626)	9
2.2.2. Eeldused kriminaalasja arutamiseks süüdistatava osavõtuta (1-19-8757/33)	10
2.2.3. Raviastutusse sundpaigutamise eeldused (1-20-1367/31).....	10
2.2.4. <i>Reformatio in peius</i> -keeld ja vahistamisaluste olemasolu (1-20-5036/28)	11
2.2.5. Tähtajad	12
2.2.6. Ringkonnakohtu volitused apellatsioonivastuse hindamisel (1-17-3371/311) ..	13
2.2.7. Süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise taotluse esitamine ja mõjuv põhjus SHKS § 21 tähenduses (1-20-2611/12 ja 1-19-9021/14).....	13
2.2.8. Riigikohtu pädevus süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise taotluse tähtaegsuse hindamisel (1-19-9021/14)	14
2.2.9. Riigikohtu pädevus ringkonnakohtu KrMS § 390 lg 1 ja § 326 lg 3 alusel tehtud määruse hindamisel (1-20-1975/25).....	15
2.2.10. Aegumise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamise vaidlustamine KrMS § 385 p 20 alusel (1-19-2279/437)	15
2.2.11. Asja omaniku õigus nõuda uue hagiga ebaseaduslikult valdajalt sama asja väärtuse hüvitamist (1-20-1975/28)	15

1. STATISTILINE ÜLEVAADE

Vaatamata sellele, et tegemist on Riigikohtu praktika ülevaatega, tuleb silmas pidada, et Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti üksnes kohtulahendites. Ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu lahendites väljendatud seisukohtadega.

Riigikohtu kriminaalkolleegium võttis perioodil 01.09.2020–31.12.2020 menetlusse 10 kassatsiooni, 7 määruskaebust ja 3 teistmisavaldust. Samal perioodil tegi Riigikohus **põhistatud lahendi 35 süüteasjas**, millest 32 olid kriminaalasjad ja 3 väärteoasjad. Kolleegiumi kogu koosseisus lahendati neli kriminaalasja. Kahes asjas kirjutati ka eriarvamus. Lisaks anti kolm süüteasja lahendamiseks kolleegiumi kogukoosseisule ja üks Riigikohtu üldkogule.

Alama astme kohtu lahend jäeti muutmata kümnes asjas ning põhjendusi muudeti viies asjas. Riigikohus tühistas ja tegi uue lahendi 19 asjas. Ringkonnakohtule ja maakohtule saadeti uuesti läbivaatamiseks mõlemale kolm asja. Maakohtu lahend jõustati ühes asjas.

Vaatluse all oleval perioodil tegi kriminaalkolleegium lahendeid nii materiaalõiguse kui ka menetlusõiguse teemadel. Materiaalõiguse puhul käsitles kriminaalkolleegium näiteks eluaegse vangi vangistusest tingimisi ennetähtaegset vabastamist, enamohtliku tagajärjega süüteokoosseisu selgitamist, süütega saadud vara konfiskeerimist, juriidilise isiku vastutust osavõtu eest.

Menetlusõiguse probleemidest keskendus kriminaalkolleegium valitud perioodil näiteks kolmanda isiku apellatsiooniõigusele, tsiviilhagile, kohtuistungil avalikkuse piiramisele, raviasutusse sundpaigutamisele.

Kõik vaadeldava perioodi kriminaalkolleegiumi lahendid koos märksõnade ja annotatsioonidega on leitavad [siit](#).

Kuigi tegemist on Riigikohtu praktika ülevaatega, tuleb silmas pidada, et **Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti üksnes kohtulahendites**. Alljärgnevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

2. RIIGIKOHTU PRAKTIKA

2.1. MATERIAALÕIGUS

2.1.1. Juriidilise isiku vastutus kuriteost osavõtu eest ([1-17-3371/311](#))

Otsuses [1-17-3371/311](#) leidis kriminaalkolleegium, et **karistusseadustik näeb ette juriidilise isiku vastutuse kuriteost osavõtu eest.**

KarS § 14 lg 1 tekstiosa „seaduses sätestatud juhtudel“ väljendab spetsiaalsuspõhimõtet, mille kohaselt vastutab juriidiline isik vaid siis, kui see on ette nähtud karistusseadustiku eriosas või muu seaduse vastavas paragrahvis¹. Spetsiaalsuspõhimõtte seisukohalt on oluline just süüteokoosseisu isepära, mitte aga selles kirjeldatud teo toimepanemise vorm (täideviimine või osavõtt); staadium (lõpuleviidud või katse), viis (tegevus või tegevusetus) vmt.²

Seetõttu leidis kolleegium, et karistusseadustiku eriosa või teiste seaduste viitelised normid, mis näevad süüteo eest ette juriidilise isiku vastutuse („sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik...“), hõlmavad ka tegusid, mille karistatavuse eeldused füüsilise isiku puhul ei ole sätestatud ammendavalt juriidilise isiku karistust ette nägevas normis viidatud eriosa lõikes, vaid tulenevad sellest sättest koostoimes karistusseadustiku üldossa kirja pandud vastutuse eeldustega. Selliste üldosaliste vastutuse eelduste hulka kuulub ka KarS §-des 20 ja 22 tulenev kuriteost osavõtja vastutus. **Teisisõnu on „sama teona“ juriidilise isiku karistust ettenägeva eriosa sätte mõttes käsitav ka tegu, mis on karistatav selles sättes viidatud põhidelikti üldosalise tuletisdeliktina.** Osutatud järeldus rajaneb muu hulgas KarS § 1 lg-1 1, mille järgi kohaldatakse karistusseadustiku üldosa sätteid sama seadustiku eriosas ja muudes seadustes sätestatud süütegude eest karistamiseks. **Järelikult näeb karistusseadustik ette juriidilise isiku vastutuse ka kuriteost osavõtu eest: kui juriidilise isiku organi liige, juhtivtöötaja või pädev esindaja paneb juriidilise isiku huvides toime teo, mis koostoimes KarS §-s 22 sätestatuga on karistatav mõne sellise süüteokoosseisu järgi, mille puhul on ette nähtud ka juriidilise isiku vastutus, on osavõtutegu omistatav ka juriidilisele isikule.** Juriidilise isiku vastutust reguleerivate normide selline tõlgendus ei ole vastuolus põhiseaduse § 23 lg-st 1 tuleneva karistusõiguse määratletuse põhimõttega.³

2.1.2. Enamohtlik tagajärg ([1-20-4729/25](#))

Määruses [1-20-4729/25](#) selgitas kriminaalkolleegium, et **KarS § 15 lg-s 2 sätestatud enamohtriku tagajärjega koosseis eeldab tahtlikult toimepandud põhikoosseisu ja kui enamohtriku tagajärg on kuriteokoosseisu tunnus, siis saab see koosseis olla tahtlik KarS § 15 lg 2 kontekstis üksnes juhul, kui põhikoosseisu moodustab tahtlik kuritegu.**

Kolleegium selgitas, et enamohtriku tagajärjega koosseis (ehk kvalifitseeritud tagajärjedelikt) hõlmab põhikoosseisu tunnuseid ja lisab sellele kvalifitseeriva tunnusena enamohtriku tagajärje. Näiteks on raske tervisekahjustuse tekitamine (KarS § 118) kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) kui põhikoosseisu suhtes enamohtriku tagajärjega koosseis. Selline tagajärg kujutab endast põhikoosseisus sisalduva võimaliku ohu realiseerumist. Teoebaõigus jääb niisugusel juhul sisuliselt samaks nagu põhikoosseisul, kuid enamohtriku tagajärje saabumise tõttu suureneb tagajärjeebaõigus, mis annab aluse mõistetava karistuse raskendamiseks (vt nt KarS § 141 lg 2 p 3). Kuna toimepanija on vallandanud ka

¹ RKKKm [4-17-3766/25](#), p 17.

² RKKKo [1-17-3371/311](#), p 86.

³ RKKKo [1-17-3371/311](#), p-d 87 ja 88.

põhikoosseisule vastava käitumisega spetsiifilise ohu, mis päädib kvalifitseeritud koosseisu tagajärje saabumisega, piisabki tema vastutusele võtmiseks sellise tagajärje põhjustamise eest KarS § 19 järgi juba sellest, kui ta on tagajärje põhjustanud ettevaatamatult.⁴

Enamohtliku tagajärgjega koosseis KarS § 15 lg 2 mõistes eeldab seega tahtlikult toime pandud põhikoosseisu, s.o ka ilma selle kvalifitseeriva tunnusetä suüteokoosseisule vastavat tegu. Ainult siis on võimalik enamohtliku tagajärgjega koosseisu lugeda tervikuna tahtlikuks deliktiks. **Enamgi veel, kui enamohtlik tagajärg on kuriteokoosseisu tunnus, siis saab see koosseis olla tahtlik KarS § 15 lg 2 kontekstis üksnes juhul, kui põhikoosseisu moodustab tahtlik kuritegu. Vaid sellistel puhkudel tuleb kõne alla kuriteost osavõtt (KarS § 22) ja kuriteokatse (KarS § 25).** Nii ei lange selle sätte alla juhud, mil isik on täitnud kuriteokoosseisu, mis hõlmab küll ettevaatamatusest põhjustatud rasket tagajärge (nt surm), aga mille eelduseks olev koosseisutegu vastab konkreetset juhul väärteokoosseisule. Vastasel korral muutuks niisugustel juhtumitel karistatavaks sisuliselt väärteost osavõtt, mis oleks aga vastuolus kehtiva seadusega, kuna väärtegude puhul on karistatav ainult täideviimine (KarS § 23).⁵

Täiendavalt selgitas kolleegium, et kuna vastutus kuriteole kihutamise ja sellele kaasaaitamise eest eeldab tahtlikku kuritegu (KarS § 22 lõiked 2 ja 3 ning § 23), ei saa KarS § 422 lg-s 1 sätestatud kuriteost osa võtta, kui selle eelduseks oleva koosseisuteo moodustab väärtegu (erinev on olukord näiteks siis, kui liiklusnõuete rikkumine KarS § 422 lg 1 mõistes seisneb sõiduki joobeseisundis juhtimises KarS § 424 lg 1 järgi).⁶

Määrusele kirjutas eriarvamuse riigikohtunik Juhan Sarv.

2.1.3. Eluaegse vangistusega karistatud isiku vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise eeldused ([1-15-400/52](#))

Otsuses [1-15-400/52](#) selgitas kriminaalkolleegium, **millistel tingimustel saab tingimisi ennetähtaegselt vangistusest vabastada isikut, keda on karistatud eluaegse vangistusega.**

Kolleegium selgitas, et **KarS § 77 lg-s 2 sätestatust tulenevalt ei erine eluaegset vangistust kandva kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise materiaalsed eeldused tähtajalist vangistust kandva isiku omadest.** Eluaegset vangistust kandva kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise otsustamisel ei saa siiski mööda vaadata mõistetud karistuse võimalikest eripäradest – eeskätt sellest, et vangistus on olnud väga pikk ja isik tavaelust ebatavaliselt kaua eemal. Seetõttu ei saa sellise isiku vabastamisel tingimata eeldada, et teda ootab pärast pikka vangistust vabaduses pere, lähedased ja/või usaldusväärne suhtlusringkond. Eluaegset vangistust kandva isiku ennetähtaegseks vabanemiseks peab kinnipeetava retsidiivsusrisk (s.o hinnang isiku soodumusele uusi kuritegusid toime panna) olema eriti väike, sest potentsiaalsed uued kuriteod võivad olla väga rasked.⁷

KarS § 76 lg 4 kohaselt tuleb ennetähtaegse vabanemise materiaalsete eelduste kontrollimisel arvestada konkreetse kuriteo toimepanemise asjaolusid, millena tuleb mõista kõiki süüdimõistetud konkreetset tegu iseloomustavaid aspekte, mis võivad retsidiivsusrisi ja võimaliku uue kuriteo raskust mõjutada.⁸ Et eluaegne vangistus ei ole ajaliselt määratletud, ei kajastu süüdimõistmise aluseks olnud tegudes sisaldunud ebaõigus karistuse pikkuses nii, nagu see on tähtajalise vangistuse puhul. Seetõttu on

⁴ RKKKm [1-20-4729/25](#), p 10. KarS § 118 näitel vt viidatud RKKKo [1-16-5213/61](#), p-d 12.2 ja 12.3.

⁵ RKKKm [1-20-4729/25](#), p 11.

⁶ RKKKm [1-20-4729/25](#), p 13.

⁷ RKKKo [1-15-400/52](#), p 9.

⁸ Vt ka RKKKm [1-14-5339/95](#), p 12.

eluaegset vanglakaristust kandva süüdimõistetud ennetähtaegse vabastamise üle otsustamisel iseäranis oluline arvestada **kuriteo toimepanemise asjaolusid**. Nende asjaolude kaalumise ongi vajalik otsustamiseks, missuguseid potentsiaalseid riske isiku varasem käitumismuster endas kätkeb.⁹

2.1.4. Süüteoga saadud vara konfiskeerimine ([1-20-3925/21](#) ja [1-20-3926/24](#))

Määruses [1-20-3925/21](#) selgitas kriminaalkolleegium, **kuidas tuleb kindlaks teha süüteoga saadud vara väärtus**.

Kriminaalkolleegium selgitas, et KarS §-s 83¹ nimetatud *vara* mõiste avamisel tuleb reegeljuhtumil võtta lähtepunktiks tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 66. *Saadud vara* KarS § 83¹ mõttes tähendab seega isikule kuuluva vara väärtuse suurenemist. Viimane võib seisneda aktive väärtuse suurenemises või kohustuste mahu vähenemises. Aktivate väärtuse suurenemine hõlmab omakorda nii mõne uue eseme (TsÜS § 48) omandamist kui ka isikule juba kuuluva eseme väärtuse kasvu. Seega otsustamiseks, kas ja millises ulatuses on isik **süüteoga KarS § 83¹ mõttes vara saanud, tuleb üldjuhul võrrelda tema varalist seisundit (vara väärtust) pärast süütegu sellega, milline see seisund oluks siis, kui süütegu poleks toime pandud**. Teisisõnu tuleb süüteoga vara saamine ja selle ulatus enamasti tuvastada nn saldropõhimõttel, mis on kohtupraktikas omaks võetud ka näiteks kuriteo koosseisulise kahju hindamisel.¹⁰

Vähemalt teatud juhtudel ja ulatuses peab süüteoga saadud vara kindlakstegemisel arvesse võtma ka selle vara saamiseks tarvilikku kulu. Seepärast on ka kuriteo tulemusel sõlmitud vastastikuse lepingu alusel saadud vara väärtuse hindamisel enamasti vaja arvesse võtta selle lepingu täitmiseks tehtud vastusooritust. Näiteks kui kellelgi avaneb altkäemaksu andmise tulemusel võimalus sõlmida müügileping, millega ta võõrandab enda miljon eurot väärt oleva kinnisasja pooleteist miljoni euro eest, suureneb tema vara süüteo tulemusel poole miljoni, mitte pooleteist miljoni euro võrra.¹¹

Täiendavalt selgitas kolleegium, et altkäemaksu andmisega (KarS § 298) saadakse KarS § 83¹ mõttes vara, kui ametialane tegu, mille eest vara või muud soodustust antakse või lubatakse, suurendab altkäemaksu andja või kolmanda isiku vara väärtust. Altkäemaksu andmise ega võtmise koosseisu täitmiseks ei pea aga soodustuse andmise või lubamise ja ametialase teo vahel olema üks-ühele põhjuslikku seost, vaid piisab nn ekvivalentsussuhtest, s.o ebaõiguskokkuleppest soodustuse ja ametialase teo vahel. Seevastu selleks, et lugeda mingi vara KarS § 83¹ mõttes *saaduks* altkäemaksu andmisega, on vaja tuvastada põhjuslik seos soodustuse lubamise või andmise ja altkäemaksu andja või kolmanda isiku vara väärtuse suurenemise vahel.¹²

Määruses [1-20-3926/24](#) märkis kolleegium, et äriseadustiku (ÄS) § 391 lg 4 näeb ette, et **äriühingute ühinemisel** läheb ühendatava ühingu vara, sealhulgas kohustused, üle ühendavale ühingule. Uue ühingu asutamisel läheb ühinevate ühingute vara, sealhulgas kohustused, sellele üle. Ühendatava ühingu vara üleminek ühendavale ühingule (ÄS § 391 lg 1) või ühinemisel asutatavale uuele äriühingule (ÄS § 391 lg 2) on käsitatav vara võõrandamise ja omandamisena KarS § 83¹ lg 2 p-de 1 ja 2 mõttes. **Seega kui ühendatava ühingu vara koosneb täielikult või osaliselt süüteoga saadud varast ja täidetud on KarS § 83¹ lg 2 esimese, teise või mõlema punkti kohaldamise eeldused, saab ühendavalt ühingult või ühinemisel tekkivalt uuel ühingult kõneks oleva vara KarS § 83¹ lg 2 mõne või mõlema punkti**

⁹ RKKKo [1-15-400/52](#), p 11. Vt ka RKKKm [1-09-14104/142](#), p 22.

¹⁰ RKKKm [1-20-3925/21](#), p-d 31-32. Vt ka RKKKo [3-1-1-49-11](#), p 37; RKKKo [3-1-1-23-14](#), p 9; RKKKo [3-1-1-46-14](#), p 13.

¹¹ RKKKm [1-20-3925/21](#), p 33.

¹² RKKKm [1-20-3925/21](#), p 26. Ekvivalentsussuhte kohta vt nt RKKKo [3-1-1-118-06](#), p 14; RKKKo [3-1-1-95-12](#), p 14.3.

alusel konfiskeerida või kohaldada selle äriühingu suhtes konfiskeerimise asendamist. Seejuures pole oluline, kas ühendatav ühing oli ise süüteo toimepanija või kolmas isik KarS § 83¹ lg 2 mõttes.¹³

2.1.5. Lühimenetluses vangistusega karistatud isiku ennetähtaegse vabastamise formaalsed eeldused ([1-15-10026/166](#))

Määruses [1-15-10026/166](#) selgitas kriminaalkolleegium, et mõistetud karistusaja määratlemise puhul KarS § 76 tähenduses tuleb lähtuda **reaalselt ärakantavast karistusajast, lühimenetluses seega KrMS § 238 lg 2 alusel ühe kolmandiku võrra vähendatud karistusest**, kuna jõustunud kohtuotsuse alusel toimival karistuse täitmisel ei ole enam määravat tähendust isiku (teo)süül ja selle alusel mõistetud karistusel.¹⁴

Kolleegium mõõnas, et mõistetud karistusaja erinev kasutamine ei tule kasuks karistusõiguse mõisteparaadi terviklikkusele ja ühtsusele. Mõistete ebatäpsusest hoolimata nähtub nii vanglate kui ka kohtute praktikast, et ennetähtaegse vabastamise formaalsete eelduste kontrollimisel võetakse lühimenetluses mõistetud karistuste puhul mõistetud karistusaja arvestamisel aluseks KrMS § 238 lg 2 alusel ühe kolmandiku võrra vähendatud karistusmäär. Kolleegium juhtis tähelepanu, et *de lege ferenda* võiks seadusandja viia ennetähtaegse vabastamise otsustamisega seotud terminoloogia kooskõlla tegelikkuses silmas peetavaga ning kehtiva praktikaga.¹⁵

2.1.6. Välisriigi juhtimisõiguse tõendamine ja välisriigi juhiloa vahetamine Eesti juhiloa vastu ([4-20-758/27](#))

Otsuses [4-20-758/27](#) selgitas kriminaalkolleegium, kuidas saab isik tõendada välisriigi juhtimisõigust ja millal peab isik vahetama välisriigi juhiloa Eesti juhiloa vastu.

Kolleegium selgitas, et **välisriigis välja antud juhiloa omanik saab enda juhtimisõigust tõendada ainult kehtiva välisriigi juhiloa või muu juhtimisõigust tõendava dokumendiga, kuid mitte liiklusregistri andmetega.**¹⁶

Lisaks leidis kolleegium, et liikluseaduse (LS) § 96 lg-te 1 ja 2 ning § 99 lg 6¹ kohaselt saab Genfi konventsiooni osalisriigis omandatud juhtimisõigust, enne juhiloa Eesti juhiloa vastu ümbervahetamist, tõendada vaid kehtiva välisriigi juhiloaga ja seda maksimaalselt 12 kuud alates isiku Eestisse alaliselt elama asumisest.¹⁷

2.1.7. Toimingupiirangu kohaldumise erisus ERJK liikmetele ([4-20-1259/16](#))

Otsuses [4-20-1259/16](#) selgitas kriminaalkolleegium, kas erakondade rahastamise järelevalve komisjoni (ERJK) liikme ametisse nimetatud erakonda saab pidada selle komisjoniliikmega seotud isikuks ning kas komisjoniliikme osalemine teda ametisse nimetanud erakonda puututavate toimingute tegemises kujutab endast toimingupiirangu rikkumist korruptsioonivastase seaduse (KVS) tähenduses.

Esmalt asus kolleegium seisukohale, et erakonnaseaduse (EKS) § 12¹⁰ lg-tes 2–4 ette nähtud ERJK moodustamise kord välistab erinormina võimaluse käsitada ERJK liikmega KVS § 7 ja § 11 lg 1 mõttes seotud isikuna erakonda, kes on selle liikme EKS § 12¹⁰ lg 2 p 4 alusel ERJK-sse nimetatud, olenemata

¹³ RKKKm [1-20-3926/24](#), p 16.

¹⁴ RKKKm [1-15-10026/166](#), p 11.

¹⁵ RKKKm [1-15-10026/166](#), p 14.

¹⁶ RKKKo [4-20-758/27](#), p 14.

¹⁷ RKKKo [4-20-758/27](#), p 18.

asjaolust, kas ERJK liige kuulub teda ametisse nimetanud erakonna juhtimis- või kontrollorganisise.¹⁸ Järelikult tohib erakonna nimetatud liige osaleda ERJK otsuse või toimingute tegemises ka juhul, kui otsuse või toimingute adressaadiks on erakond, mille juhtimis- või kontrollorganisise ERJK liige ise kuulub (KVS § 7 lg 1 p 3) või millel on ERJK liikmele KVS § 7 lg 1 p-s 4 kirjeldatud mõju.¹⁹ Küll aga ei tohi ERJK liige osaleda otsuse või toimingute tegemises iseenda või mõne temaga seotud isiku (nt KVS § 7 lg 1 p-s 1 loetletud lähedase või KVS § 7 lg 1 p 2 tunnustele vastava äriühingu) suhtes. **Seega välistab erakonnaseadus üksnes ERJK liikme ametisse nimetanud erakonna lugemise selle komisjoniliikmega seotud isikuks.²⁰ Seega ei kujuta EKS § 12¹⁰ lg-test 2-4 tuleneva erinormi kohaselt ERJK liikme osalemine toimingute tegemises, mis puudutab teda ametisse nimetanud erakonda, endast toimingupiirangu rikkumist KVS § 11 lg 1 p 1 tähenduses.²¹**

¹⁸ RKKKo [4-20-1259/16](#), p 23.

¹⁹ RKKKo [4-20-1259/16](#), p 28.

²⁰ RKKKo [4-20-1259/16](#), p 31.

²¹ RKKKo [4-20-1259/16](#), p 32.

2.2. MENETLUSÕIGUS

2.2.1. Kohtuliku arutamise avalikkus ([1-17-9149/626](#))

Määruses [1-17-9149/626](#) selgitas kriminaalkolleegium, millistel tingimustel võib kohus piirata kohtuistungil avalikkust.

Kolleegium selgitas, et **KrMS § 12 järgi võib kohus omal algatusel või kohtumenetluse poole taotlusel kuulutada kohtuistungil täielikult kinniseks, osaliselt kinniseks või kohustada kõiki istungisaalis viibijaid asja menetlemisel teatavaks saanud asjaolu saladuses hoidma**. Viimane ehk sama paragrahvi lõikes 4¹ sätestatu on loetletud abinõudest leebeim ja tuleb kohaldamisele siis, kui istungil kas või osaliselt kinniseks kuulutamine oleks ebaproportsionaalne.²² Saladuses hoidmise kohustust on põhimõtteliselt võimalik kehtestada nii etteulatavalt kui ka tagantjärele. Juhul, kui see kohustus on kehtestatud enne tunnistaja ülekuulamist, peab kohus viivitamata ülekuulamise järel hindama, kas ütluste andmise käigus avaldati mõni kaitsmist vajav asjaolu ja kas ennetavalt kohaldatud piirang on jätkuvalt põhjendatud. Vajadus piirangu jätkuva kohaldamise järele võib menetluse käigus ära langeda ka hiljem (näiteks taotleb kannatanu tema kaitseks seatud andmete avaldamise keelu tühistamist). Eelkõige võib menetluse käigus ülemääraseks osutada just õigusemõistmise huvides (KrMS § 12 lg 1 p 4) kohtuistungil avalikkuse piiramine.²³

KrMS § 12 eeldab kohtu aktiivset rolli menetlusliku olukorra hindamisel ja sellest lähtuvalt vajalike ümberkorralduste tegemisel. **Kui kohtu hinnangul on võimalik kohaldada kohtuistungil avalikkuse piiramiseks juba valitud abinõust leebemat või kaob vajadus avalikkuse piiramise järele sootuks, on kohtul PS § 24 lg-st 3 tulenevast kohtumenetluse avalikkuse põhimõttest lähtudes kohustus valida kohtuistungil avalikkuse piiramise leebem meede või piirang tühistada**. Pole välistatud, et KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud õiguste või huvide kaitsmise vajaduse tõttu on vaja kehtestatud piirangut pikendada või valida selle asemel tõhusam. Lubamatu on aga avalikkuse piiramine ulatuslikumalt, kui KrMS § 12 lg-s 1 loetletud õiguste või huvide kaitseks vajalik. Viimast ei saa õigustada ka võimalikud ebamugavused istungisaalis viibijate hoiatamisel ja teavitamisel.²⁴

KrMS § 12 lg 4¹ kohaldamisel tuleb arvesse võtta iga üksikjuhtumi asjaolusid, sh avalikkuse huvi kriminaalasja vastu. Põhistatud määrusest peab nähtuma, millist õigust või huvi kaitstakse, millises ulatuses ja kui kauaks saladuses hoidmise kohustus kehtestatakse ning miks on kohtuistungil avalikkuse sel moel piiramine konkreetses menetluses vajalik. Saladuses hoidmise kohustusega kaasneva piirangu kasuks kõnelevad argumendid peavad olema seda kaalukamad, mida suuremas ulatuses kohtuistungil avalikkust piiratakse, sh mida pikem on nende avaldamise keeld ja mida suurem on avalik huvi selle kriminaalasja vastu. Ka kinniseks kuulutatud istungil puudutab hoiatus ja avaldamiskeeld vaid kaitsmisväärset osa istungil arutatust (KrMS § 12 lg 4). KrMS § 12 lg 4¹ rakendamisel tuleb selgelt määrata – nii määruses kui ka kohtusaalis viibijaid suuliselt hoiatades –, milline osa istungil teatavaks saanud teabest on saladuses hoidmise kohustusega hõlmatud. Ei ole välistatud, et esialgu keelatakse kohtuistungil arutatu või seal käsitletud dokumentide avaldamine lühema perioodi jooksul (nt mõni päev või nädal) ulatuslikumalt, konkretiseerides edaspidi, kas ja milliste asjaolude suhtes piirang kehtima jääb, või et lubatud on isikuliste tõendiallikate ütluste refereerimine (mille kohta ütlusi anti), keelatud aga tsiteerimine ja üksikasjaliku sisu avaldamine.²⁵

Küsimus tunnistaja(te) ütluste avaldamisest ja seeläbi veel üle kuulamata tunnistajate mõjutamise ohust on isenesest hõlmatud õigusemõistmise huvi mõistega KrMS § 12 lg 1 p 4 tähenduses ja

²² RKKKm [1-17-9149/626](#), p 9.

²³ RKKKm [1-17-9149/626](#), p 10.

²⁴ RKKKm [1-17-9149/626](#), p 11.

²⁵ RKKKm [1-17-9149/626](#), p 12. Vt ka RKKKm [3-1-1-74-16](#), p 16.

seadusandja on näinud õigusemõistmise huvides ette reeglid, mille täitmise peab kohus tagama (vt KrMS §-d 287, 266 lg 5 ja § 13). Õigusemõistmise huvides võib kohtuistungis kinniseks kuulutada vaid nendel juhtudel, kui ilmnevad erandlikud asjaolud. Seisukoht, mille järgi võiks üle kuulamata tunnistajate mõjutamise vältimiseks kohtuistungis KrMS § 12 lg 1 p 4 alusel osaliselt või täielikult kinniseks kuulutada, tähendaks ühtlasi, et suuremat avalikku huvi tekitavate ja isikuliste tõendite vahetut uurimist eeldavate kriminaalasjade arutamine hakkaks valdavalt toimuma kinnistel kohtuistungitel.²⁶

Õigusemõistmise huvid KrMS § 12 lg 1 p 4 tähenduses ei piirdu kohtumenetluse poole või tunnistaja julgeoleku ohustamisega, millele viitab otsesõnu sättes kasutatud sõna „sealhulgas“.²⁷

Kohtuistungis kinniseks kuulutamiseks peavad üldjuhul esinema kaalukamad argumendid (erandlikumad asjaolud) kui KrMS § 12 lg 4¹ kohaldamiseks, mis omakorda tähendab, et kui tunnistaja(te) ütluste n-ö puutumatus tagamine ei pruugi olla piisav istungi kinniseks kuulutamiseks, siis ütluste sisus kajastuva(te) asjaolu(de) saladuses hoidmise kohustuse rakendamiseks võib see siiski aluse anda. Kohtuistungis avalikkuse piiramist õigustavad õigusemõistmise huvid võivad seisneda ka muus kui vajaduses tagada istungil osalejate julgeolekut või hoida ära veel ülekuulamata tunnistaja(te) mõjutamise ohtu.²⁸

2.2.2. Eeldused kriminaalasja arutamiseks süüdistatava osavõtuta ([1-19-8757/33](#))

Määruses [1-19-8757/33](#) selgitas kriminaalkollegium, millistel tingimustel on võimalik kriminaalasja arutamine ilma süüdistatava osavõtuta KrMS § 269 lg 2 p 2 uue redaktsiooni järgi.

KrMS § 269 lg 2 p 2 uue redaktsiooni kohaselt peab selleks, et kriminaalasja võiks erandlikult ilma süüdistatava osavõtuta arutada, olema süüdistatav kohtukutse kätte saanud. Sättes ei ole enam tingimust, mille kohaselt peab olema küllaldane alus arvata, et isik viibib väljaspool Eesti Vabariigi piire. Jätkuvalt on tagaselja arutamise eelduseks see, et kohtul on küllaldane alus arvata, et süüdistatav hoidub kohtusse ilmumisest kõrvale, tema leidmiseks on tehtud mõistlikke pingutusi ning ilma temata on kohtulik arutamine võimalik.²⁹

Riigikohus asus seisukohale, et see, **kuivõrd ulatuslikud tagaotsimistoimingud on KrMS § 269 lg 2 p 2 kohaselt nõutavad, oleneb muuhulgas süüdistatavat ähvardava karistuse raskusest, aga ka süüdistatava varasemat menetluslikku käitumist iseloomustavatest asjaoludest.**³⁰ Lisaks tõi kollegium välja, et kohtu võimalus arutada kriminaalasja süüdistatava osavõtuta KrMS § 269 lg 2 p-s 2 nimetatud olukorras on samuti ilmumata jäämise olulise õigusliku mõjuga tagajärg, mistõttu tuleb süüdistatavat kutses sellest ka teavitada.³¹

2.2.3. Raviastutusse sundpaigutamise eeldused ([1-20-1367/31](#))

Määruses [1-20-1367/31](#) täiendas Riigikohus oma 25. mail 2012. a asjas nr [3-1-1-55-12](#) tehtud määruse punktis 9 esitatud seisukohti selle kohta, milliste tingimuste esinedes on võimalik kahtlustatava või süüdistatava sundkorras raviastutusse paigutamine.

Varasemas määruses leidis Riigikohus, et isiku sundkorras raviastutusse paigutamisel tuleb esmalt tuvastada, et kohtupsühhiaatria- või kohtuarstliku ekspertiisi tegemine vajab pikaajalisi

²⁶ RKKKm [1-17-9149/626](#), p-d 13-14. Vt ka RKKKm [3-1-1-74-16](#), p 16.

²⁷ RKKKm [1-17-9149/626](#), p 15.

²⁸ RKKKm [1-17-9149/626](#), p 16. Vt ka nt RKKKo [3-1-1-14-14](#), p 1035.

²⁹ RKKKo [1-19-8757/33](#), p 13.

³⁰ RKKKm [1-19-8757/33](#), p 14.

³¹ RKKKm [1-19-8757/33](#), p 17.

eksperdiuuringuid.³² Riigikohus leidis täiendavalt, et **KrMS § 102 alusel isiku raviasutusse sundpaigutamiseks tuleb kohtul hinnata nii seda, kas ekspertiisialuse suhtes tekkinud kuriteokahtlus on põhjendatud, kas ekspertiisi tegemine on vajalik, kui ka seda, kas selle käigus on vaja teha pikaajalisi eksperdiuuringuid.**³³ Lisaks märkis kolleegium, et **sundpaigutamine ei pea kestma KrMS § 103 lg-s 3 märgitud tähtajani, vaid üksnes nii kaua, kui see on ekspertiisi tegemiseks tarvilik.**³⁴

Kolleegium selgitas veel, et kui erialateadmistele tugineval eksperdil, kes on kahtlustatava või süüdistatavaga vahetult kohtunud, jääb viimase vaimses seisundis põhjendatud kahtlus ja ekspert kinnitab vajadust ekspertiisialust pikemalt jälgida, peavad kohtul olema kaalukad argumendid, väitmaks, et pikemate meditsiiniliste uuringute tarvidust siiski ei ole.³⁵

2.2.4. *Reformatio in peius*-keeld ja vahistamisaluste olemasolu ([1-20-5036/28](#))

Määruses [1-20-5036/28](#) selgitas Riigikohus, kuidas kohaldub *reformatio in peius*-keeld määruskaebemenetluses ning millistel tingimustel mängivad isiku vahistamise alusena rolli tema varasemad süüteod.

Riigikohus selgitas, et *reformatio in peius*-keeldu kohaselt ei tohi isiku huvides esitatud kaebuse alusel selle isiku olukorda üldjuhul raskendada.³⁶ Kolleegium selgitas, et vaatlusaluse põhimõtte on seadusandja kriminaalmenetluse seadustikus kehtestanud n-ö spetsiifiliselt välistavana, see on mõeldud rakenduma vaid konkreetselt seadusandja nimetatud kaebemenetluses ning seega puudub alus seda laiendada analoogia korras automaatselt ka kõigile määruskaebemenetlustele.³⁷ Seega **ei võta *reformatio in peius*-keeld ringkonnakohtult KrMS § 390 lg-st 1 ja § 337 lg 1 p-st 3 tulenevat pädevust muuta maakohtu vahistamisotsustuse põhjendusi, tingimusel, et teise astme kohus ei tugine seejuures faktilistele asjaoludele, mis oluliselt erinevad prokuratuuri taotluse aluseks olevatest asjaoludest.**³⁸

Seoses vahistamisalustega toonitas Riigikohus, et silmas tuleb pidada põhimõtet, et **mida suuremal määral kahtlustatava varasemate süütegude asjaolud menetletava kuriteokahtluse sisust erinevad, seda väiksem on tavaliselt nende kaal vahistamisaluse sedastamisel ja mõnikord kaob see sootuks.** Kolleegium märkis, et kahtlustatava **varasemad süüteod** ei anna küll iseenesest piisavat alust uute kuritegude toimepanemise ohtu jaatada, kuid need on vahistamisaluse tuvastamisel arvestatavad toetava argumendina teiste asjaolude kõrval.³⁹ Vahistamisaluse seisukohalt on sageli tähendus ka kahtlustatava **varasemate süütegude arvukusel ja sellel, kui pikk aeg neid uuest arvatavast kuriteost lahutab.**⁴⁰

³² RKKKm [1-20-1367/31](#), p 13.

³³ RKKKm [1-20-1367/31](#), p 18.

³⁴ RKKKm [1-20-1367/31](#), p 19.

³⁵ RKKKm [1-20-1367/31](#), p 22.

³⁶ RKKKm [1-20-5036/28](#), p 7.

³⁷ RKKKm [1-20-5036/28](#), p 8.

³⁸ RKKKm [1-20-5036/28](#), p 10.

³⁹ RKKKm [1-20-5036/28](#), p 15.

⁴⁰ RKKKm [1-20-5036/28](#), p 16.

2.2.5. Tähtajad

2.2.5.1.E-toimiku kaudu saadetud määruse kättesaaduks lugemine ([1-20-2341/9](#))

Määruses [1-20-2341/9](#) selgitas Riigikohus, millisel hetkel võib lugeda e-toimiku kaudu isikule edastatud dokumendid kättesaaduks ning millisel hetkel algab kaebetähtaeg.

Varasemalt on Riigikohus selgitanud, millisest hetkest loetakse, et isik on kätte saanud määruse, mis on talle edastatud e-posti teel.⁴¹ Viidatud lahendis asus Riigikohus seisukohale, et kaebetähtaega tuleb arvestada päevast, mil määrus saadetakse isikule e-posti teel ja tal tekkis võimalus selle sisuga tutvuda. Kolleegium leidis, et samast põhimõttest tuleb lähtuda ka juhul, kui määrus edastatakse adressaadile e-toimiku süsteemi vahendusel. Seega tuleb **KrMS § 208 lg-s 1 sätestatud tähtaja algust arvestada hetkest, mil isikul avaneb võimalus prokuratuuri määrusega tutvuda, sõltumata sellest, kas määrus edastatakse e-posti teel või e-toimiku süsteemi kaudu.**⁴²

2.2.5.2. Apellatsiooni esitamise tähtaeg ja tähtaja ennistamine eksliku e-toimiku teate alusel ([1-19-5631/41](#))

Määruses [1-19-5631/41](#) käsitles Riigikohus appellatsiooni esitamise tähtaega ning appellatsioonitähtaja ennistamist.

Esmalt selgitas kolleegium, et otsuse avalikult teatavakstegemise all tuleb mõista päeva, mil otsus on pooltele tutvumiseks kättesaadav. See tähendab, et kaebetähtaja kulgema hakkamine ei olene sellest, kas mingid muud asjaolud takistavad poolel otsusega tutvuda.⁴³

Riigikohus on selgitanud, et kohtuotsuses või -määruses esitatud seadusele mittevastav lahendi vaidlustamise kord ei muuda iseenesest seaduses kirjeldatud kaebekorda ega selle tähtaega.⁴⁴ Samas on leitud ka, et sellist **menetleja eksimust või ebatäpsust kaebekorra selgitamisel tuleb võtta arvesse kaebetähtaja ennistamise otsustamisel**. Kuna kohtulahendiga sarnaselt pärineb ka e-toimiku teates sisalduv teave edasikaebetähtaja kohta kohtult, siis võib ka sellise teate ekslikkuse korral jaatada kaebetähtaja ennistamise alust. Sealjuures ei välista tähtaja ennistamise taotluse rahuldamist tingimata ka asjaolu, et kaebuse esitas professionaalne jurist ehk advokaat, kui kohtu eksimus ei olnud ilmne ega kohe äratuntav.⁴⁵

Riigikohus on selgitanud ka, et üldjuhul peab isik esitama tähtaja ennistamise taotluse koos selle toimingute tegemisega, milleks tähtaja ennistamist taotletakse. **Kuna e-toimiku teates märgitud eksliku kaebetähtaja puhul ei ole tegemist takistuse kui faktilise asjaoluga, vaid ebaselgusega õiguslikus olukorras, siis on põhjendatud aktsepteerida võimalust, et tähtaja ennistamise taotlus esitatakse 14 päeva jooksul pärast seda, kui ringkonnakohus jätab kaebuse läbi vaatamata, võttes seisukoha selle tähtaegsuse kohta.**⁴⁶

Riigikohtunikud **Hannes Kiris** ja **Saale Laos** leidsid eriarvamuses, et kuivõrd KrMS § 172 lg 1 kohaselt on kaebetähtaja ennistamine võimalik vaid juhul, kui selle möödalaskmiseks on mõjuv põhjus, siis ei piisa kaebetähtaja ennistamiseks ükskõik millisest asjaolust või objektiivsest sündmusest (mida isik

⁴¹ RKKKm [1-19-8852/13](#).

⁴² RKKKm [1-20-2341/9](#), p-d 6-7.

⁴³ RKKKm [1-19-5631/41](#), p 9.

⁴⁴ Vt RKKKm [3-1-1-75-08](#), p 10.

⁴⁵ Vt RKKKm [1-17-7210/11](#), p 9.2. RKKKm [1-19-5631/41](#), p 13.

⁴⁶ RKKKm [1-19-5631/41](#), p 14. Vt *mutatis mutandis* RKKKm [1-17-7210/11](#), p 9.1.

vahetult mõjutada ei saa), mis võib kuidagi mõjutada tähtaja möödalaskmist, vaid põhjus peab olema mõjuv, st niisugune, mis takistab kaebuse esitamist niivõrd, et teeb selle tähtaegse esitamise võimatuks.⁴⁷

2.2.5.3. Teistmisavalduse esitamise tähtaeg ([1-17-9722/141](#))

Otsuses [1-17-9722/141](#) leidis kriminaalkolleegium, et KrMS §-s 368 sätestatud teistmisavalduse esitamise tähtaega tuleb arvata teistmisaluse tegelikust ilmnemisest. Tulenevalt KrMS § 367 lg-st 1 ja § 344 lg-st 3 on prokuratuuril teistmisavalduse esitamise õigus, süüdimõistetul seda õigust ei ole. Viimane saab teistmisavalduse esitada kaitsja vahendusel, kuid võib taotleda selle esitamist ka prokuratuurilt. Seega **juhul, kui teistmisalus saab teatavaks vahetult prokuratuurile, hakkab teistmisavalduse esitamise tähtaeg kulgema ajast, millal prokuratuur teistmisalusest teada sai, kui aga prokuratuur vahendab süüdimõistetule teistmissoovi, siis ajast, mil teistmisalusest sai teada süüdimõistetule**. Selliselt on välistatud ka kuritarvituste oht – süüdimõistetule, kes on olnud nt aastaid teadlik teistmisaluse olemasolust, ei saa saavutada seadusjõus kohtulahendi teistmist, teavitades prokuratuuri (või kaitsjat) teistmisalusest endale n-ö sobival hetkel.⁴⁸

2.2.5.4. Rehabiliteerimise taotluse esitamise tähtaeg ([1-17-9722/141](#))

Määruses [1-17-2279/437](#) selgitas kriminaalkolleegium, et kohtumenetluses peab üldjuhul taotlused esitama selleks ette nähtud tähtajaks, kuid hiljemalt enne kohtu lahkumist nõupidamistuppa. Kirjeldatud nõude eiramise tavapärane tagajärg on taotluse läbi vaatamata jätmine. Hilinenult esitatud taotluse sisulist lahendamist saavad õigustada vaid kaalukad põhjused. Nendest põhimõtetest irdumine pole põhjendatud ka rehabiliteerimise puhul. **Olukorras, kus süüdistatav soovib kriminaalmenetluse jätkamist rehabiliteerimise eesmärgil, peab ta seega esitama KrMS § 274 lg 2 p-s 1 märgitud taotluse enne, kui maakohus lahkus nõupidamistuppa määrust tegema.**⁴⁹

2.2.6. Ringkonnakohtu volitused apellatsioonivastuse hindamisel ([1-17-3371/311](#))

Otsuses [1-17-3371/311](#) selgitas kriminaalkolleegium, et **kui kohtumenetluse pool vaidlustab apellatsioonivastuses maakohu järelduse, mis on teise poole apellatsioonis esitatud taotluse rahuldamise üks eeldus, tuleb ringkonnakohtul apellatsiooni lahendamiseks sisuliselt hinnata ka seda apellatsioonivastuse väidet**. Sellisel juhul ei ole tegemist apellatsiooni piiridest väljumisega, vaid ühe osaga apellatsiooni rahuldamise eelduste kontrollimisest, mida ringkonnakohus peab otsuses põhistama.⁵⁰

2.2.7. Süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise taotluse esitamine ja mõjuv põhjus SHKS § 21 tähenduses ([1-20-2611/12](#) ja [1-19-9021/14](#))

Määruses [1-20-2611/12](#) ja [1-19-9021/14](#) selgitas kriminaalkolleegium, et süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse (SKHS) § 21 mõistes võib mõjuv põhjus olla see, kui **määratud kaitsja pole täitnud oma kohustusi piisava hoolega**, jättes vahistamisega tekitatud kahju hüvitamise taotluse õigel ajal maakohule esitamata.⁵¹ Samas pole määratud kaitsja tegematajätmise alati mõjuv põhjus taotluse tähtjavaliseks esitamiseks. Isiku õigused **võivad olla tõhusalt kaitstud, kui tal on võimalik nõuda advokaadi tegematajätmise tõttu tekkinud kahju hüvitamist advokaadilt ja advokaadibüroo**

⁴⁷ RKKKm [1-19-5631/42](#), p 7.

⁴⁸ RKKKo [1-17-9722/141](#), p 5.2.

⁴⁹ RKKKm [1-19-2279/437](#), p 22. Vt ka nt RKKKo [4-19-1809/48](#), p 29.

⁵⁰ RKKKo [1-17-3371/311](#).

⁵¹ EIK on kinnitanud konventsiooni selle sätte rikkumist mh olukorras, kus süüdistatav kaotas määratud kaitsja hoolekohustuse rikkumise tõttu kriminaalmenetlusliku õiguskaitsevahendi ja riigisisene õigus ei taganud süüdistatavale pärast kaitsja rikkumise tuvastamist võimalust kaotatud õiguskaitsevahendit uuesti kasutada (EIKo Andreyev vs. Eesti). RKKKm [1-20-2611/12](#), p-d 16-17.

pidajalt advokatuuriseaduse § 47 alusel. Kui see on aga inimese jaoks näiteks psüühikahäire tõttu ülemäära keeruline, siis võib olla tegemist mõjuva põhjusega SKHS § 21 tähenduses.⁵²

Täiendavalt selgitas kriminaalkolleegium määrustes [1-20-2611/12](#) ja [1-19-9021/14](#) süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise taotluse esitamise korda.

Määruses [1-20-2611/12](#) selgitas kriminaalkolleegium, et SKHS § 21 lg-d 1 ja 4 võimaldavad hüvitistaotluse esitada tagantjärele ringkonnakohtule või prokuratuurile ainult siis, kui taotlus jäeti varem esitamata mõjuval põhjusel. Isik peab üldjuhul arvestama juba ette võimalusega, et tema suhtes võidakse teha selline otsustus, mis annab talle aluse nõuda süüteomenetlusega tekitatud kahju hüvitamist. Ainult erandlikel juhtudel saab kahju hüvitamist taotleda hiljem. Kui taotlust kahju hüvitamiseks pole esitatud õigel ajal ning puudub ka mõjuv põhjus tähtaja ennistamiseks, tuleb see taotlus jätta läbi vaatamata (SKHS § 13 lg 2 ls 2).⁵³

Määruses [1-19-9021/14](#) selgitas kriminaalkolleegium veel täiendavalt, et SKHS § 21 lg-d 1 ja 3 hõlmavad üksnes sellist juhtu, mil kahju on juba tekkinud maakohtu menetluse ajaks või tekib selle menetluse ajal ning mõjuval põhjusel jäeti taotlus esimese astme kohtule esitamata. Kui aga kahju tekib maakohtu menetluse järel, ei ole esimese astme kohtule hüvitistaotluse esitamine üldse võimalik. Niisugustel puhkudel saab ringkonnakohtule taotluse esitamisel tugineda analoogia korras SKHS § 18 lg-le 1. Seda sõltumata sellest, et osutatud säte kõneleb just maakohtust. Näiteks, kui isiku vahistamisega tekib kahju alles pärast maakohtu menetlust, tuleb taotluse ringkonnakohtule esitamisel võtta aluseks SKHS § 18 lg 1. Sellest tulenevalt võib isik esitada hüvitistaotluse kuni kohtuliku uurimise lõppemiseni ringkonnakohtus.⁵⁴

2.2.8. Riigikohtu pädevus süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise taotluse tähtaegsuse hindamisel ([1-19-9021/14](#))

Määruses [1-19-9021/14](#) muutis kriminaalkolleegium oma varasemat seisukohta, mille kohaselt peaks Riigikohtu kriminaalkolleegium olukorras, kui taotluse tähtaegsust määruskaebemenetluses ei ole vaidlustatud, lähtuma KrMS § 390 lg 2 järgi sellest, et taotlus on loetud tähtaegseks. Varasemas kohtupraktikas on leitud, et kui süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise taotluse tähtaegsus pole määruskaebemenetluses vaidluse all, tuleb lähtuda varasemas menetluses aluseks võetud seisukohast.⁵⁵

Kolleegium selgitas, et **KrMS § 190 p-st 3 ja § 191 lg-st 3 tulenevalt on Riigikohtul pädevus otsustada muu hulgas selle üle, kas süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise taotlus on tähtaegne.** Märgitud küsimuse lahendamisel pole kohus seotud kaebuse piiridega⁵⁶ ega sellega, missugusele seisukohale on selles küsimuses varasemas menetluses asutud. KrMS § 191 lg 3 on seega erinorm KrMS § 390 lg 2 suhtes, mistõttu **võib Riigikohus anda hinnangu muu hulgas kahju hüvitamise taotluse tähtaegsusele ja teha selle kohta uue otsustuse kaebuse piiridest sõltumata.** Ühtlasi ei teki selle erisätte kontekstis küsimust isiku olukorra võimalikust halvendamisest tema enda huvides esitatud kaebuse alusel.⁵⁷

⁵² RKKKm [1-19-9021/14](#), p 19.

⁵³ RKKKm [1-20-2611/12](#), p 14.

⁵⁴ RKKKm [1-19-9021/14](#), p 17.

⁵⁵ RKKKm [1-19-9021/14](#), p 20. Vt RKKKm [1-16-7507/12](#), p 10.

⁵⁶ Vt ka *mutatis mutandis* RKKKo [3-1-1-90-16](#), p 12.

⁵⁷ RKKKm [1-19-9021/14](#), p 21. Vt samuti RKKKo [1-20-5036/28](#), p 8.

2.2.9. Riigikohtu pädevus ringkonnakohtu KrMS § 390 lg 1 ja § 326 lg 3 alusel tehtud määruse hindamisel ([1-20-1975/25](#))

Määruses [1-20-1975/25](#) selgitas kriminaalkolleegium, et olukorras, kus ringkonnakohus on KrMS § 390 lg 1 ja § 326 lg 3 alusel tehtud määruses argumenteerinud tegelikult seda, miks tuleb määruskaebus jätta rahuldamata, ja ühtlasi pole põhjust arvata, et KrMS § 390 lg 1 ja § 331 lg 1¹ nõuete järgimata jätmine võib mõjutada menetluse lõpptulemust, **on Riigikohus määruskaebemenetluses pädev andma maakohtu määruse muutmata jätmisele sisulise hinnangu, tagastamata kohtuasja teise astme kohtule.**⁵⁸

2.2.10. Aegumise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamise vaidlustamine KrMS § 385 p 20 alusel ([1-19-2279/437](#))

Määruses [1-19-2279/437](#) selgitas kriminaalkolleegium, et KrMS § 199 lg 1 p 2 alusel kriminaalmenetlust lõpetava menetlusotsustuse seaduslikkuse kontroll peab olema määruskaebemenetluse esemeks sõltumata sellest, kas kohus lõpetab kriminaalmenetluse kohtumenetluse poole taotlusel või oma algatusel. Kui aga kriminaalmenetluse lõpetamise taotlust ei rahuldata, võib sama üksikküsimus olla vaidlusesemeks edasise kohtumenetluse käigus.⁵⁹

2.2.11. Asja omaniku õigus nõuda uue hagiga ebaseaduslikult valdajalt sama asja väärtuse hüvitamist ([1-20-1975/28](#))

Määruses [1-20-1975/28](#) selgitas kriminaalkolleegium asja omaniku õigust nõuda uue hagiga ebaseaduslikult valdajalt sama asja väärtuse hüvitamist, kui asja tagasisaamine osutub võimatuks või ebamõistlikult keerukaks.

Kriminaalkolleegium selgitas, et **jõustunud kohtuotsus, millega on asi ebaseadusliku valdaja valdusest omaniku kasuks välja mõistetud, ei võta viimaselt õigust nõuda ebaseaduslikult valdajalt uue hagiga sama asja väärtuse hüvitamist, kui asja tagasisaamine osutub võimatuks või ebamõistlikult keerukaks.** Sellisel juhul on VÕS § 115 lg-test 1 ja 3 tulenevad kahju hüvitamise eeldused täidetud. Asja tagasisaamise võimatus on kahju hüvitamise nõude eeldus, mida hageja (kriminaalmenetluses kannatanu) peab tõendama üldises korras. Kohus ei saa kannatanu väidet asja tagasisaamise võimatuse kohta hinnata tsiviilhagi menetlusse võtmise üle otsustades, vaid seda tuleb teha hagi menetledes. Ühtlasi ei ole kahju hüvitamise eelduseks see, et kohtuotsust asja ebaseaduslikust valdusest väljanõudmise kohta oleks üritatud sundtäita. Täitemenetluse läbiviimine ja ebaõnnestumine on vaid üks – ehkki tavaliselt kaalukas – argument selle kasuks, et omanikul ei ole mõistlikult võimalik asja tagasi saada, ja seega on tal õigus nõuda kahju hüvitamist. Samas võib asja tagasisaamise võimatus leida kinnitust ka muul moel. Alternatiivselt ei ole täielikult välistatud seegi, et kui omanik saab lisaks kohtuotsusega määratud kahjuhüvitisele ka oma asja tagasi, tekib isikul, kellelt kahjuhüvitis välja mõisteti, omaniku vastu alusetust rikastumisest tulenev nõue.⁶⁰

Hagi, milles tuginetakse sellele, et hageja vallasasi on kostja ebaseaduslikus valduses ja hageja soovib seda tagasi saada, pole aluse poolest samane hagiga, mille kohaselt on hagejale kuuluv, kuid kostja ebaseaduslikus valduses olev või olnud vallasasi kadunud ja hagejal ei ole mõistlikult võimalik seda asja tagasi saada, sh saavutada asja valduse väljamõistmise kohta tehtud kohtuotsuse sundtäitmist. Asjaolu, et kostja ebaseaduslikus valduses olnud vallasasi on hävinud või kaotsi läinud, muudab hagi aluseks olevat elusündmust sedavõrd, et võimalik ei ole enam esialgu esitatud asja väljaandmisnõudega taotletud eesmärgi saavutamine (omaniku tegeliku võimu taastamine vallasasja üle), vaid üksnes selle

⁵⁸ RKKKm [1-20-1975/28](#), p 23.

⁵⁹ RKKKm [1-19-2279/437](#), p 16.

⁶⁰ RKKKm [1-20-1975/28](#), p-d 41 ja 44.

asendamine asja väärtusele vastava rahalise hüvitisega. Seetõttu ei välista TsMS § 371 lg 1 p 4 kõneks olevas olukorras hüvitise saamisele suunatud hagi menetlusse võtmist.⁶¹

TsMS § 365 võimaldab omanikul esitada asja väljaandmise nõude selliselt, et kohus kehtestaks kostjale asja üleandmiseks tähtaja ja määraks sama otsusega kindlaks kahjuhüvitise juhuks, kui kohustatud isik asja tähtajal välja ei anna. Just sellise kohtuotsuse täitmisel on kohaldatav ka TMS § 186. Samas ei tohi ka juhul, kus omanik pole asja valdust hagedes TsMS § 365 lg-s 2 ette nähtud tingimuslikku kahju hüvitamise nõuet esitanud, tekkida olukorda, kus omanik kaotab lisaks asjale ka selle väärtuse hüvitamise nõude. Ka siis, kui alles pärast asja valduse väljamõistmise kohta tehtud kohtuotsuse jõustumist ilmneb, et asi on näiteks kaotsi läinud või hävinud ja kohtuotsust pole võimalik seetõttu (sund)täita, peab omanikule jääma võimalus nõuda kaotatud omandi eest VÕS § 115 lg 1 alusel hüvitist.⁶²

⁶¹ RKKKm [1-20-1975/28](#), p 39.

⁶² RKKKm [1-20-1975/28](#), p 40.